

Apžvalgos

JUOZO MILTINIO ASMENINĖS BIBLIOTEKOS KNYGŲ ĮRAŠAI

ANGELE MIKELINSKAITĖ

Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka
Respublikos g.14, LT-35184 Panevėžys, Lietuva
El. paštas miltinis@pavb.lt

Asmeninė biblioteka, savininko visą gyvenimą kauptas knygų ar kitų leidinių rinkinys gali atskleisti bibliotekos savininko pomėgius, mokymosi ar savišvietos įpročius, pasakoti apie bičiulius, kitus asmenis, su kuriais bendrauta, apie tą aplinką, kuri supo bibliotekos savininką. Ypatingi liudininkai yra knygos išlikę įrašai.

Šioje apžvalgoje bus aptariami Juozo Miltinio (1907–1994) asmeninės bibliotekos leidiniai, kurie istorinę reikšmę įgauna dėl juose esamų įrašų. Įrašai, atspindintys režisieriaus santykį su knyga, yra gana asmeniškai, įdomūs ir originalūs. Jų režisieriaus asmeninės bibliotekos knygos esama apie 460 ir įvairių, jie buvo įrašomi skirtingomis aplinkybėmis ir progomis.

Juozas Miltinis – vienas žymiausių XX a. režisierių, savito, originalaus ir intelektualaus Panevėžio dramos teatro ir teatro studijos įkūrėjas, pastatęs ir režisavęs daugiau kaip 80 spektaklių. Neatsitiktinai jo

asmeninė biblioteka buvo labai kruopščiai ir tikslingai kaupiama. Tai buvo režisieriaus pageidavimu jam siunčiamos knygos: *Miltiniui žinomos knygos, su leidimo metais, su visa knygos metrika, leidykla, kur išleista...* [2]. Iš šios bibliotekos leidinių režisierius sėmėsi žinių, kurias mokymo, ugdymo ir savišvietos tikslais perteikė savo aktoriams. Paties režisieriaus pageidavimu (1993 m. surašytas testamentas) jo asmeninė biblioteka (3371 egz. knygų) po mirties atiteko Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešajai bibliotekai ir šiuo metu saugoma autentiškame režisieriaus bute. Jame 1996 m. įkurtas Juozo Miltinio palikimo studijų centras. Asmeninė režisieriaus biblioteka visuomenei plačiau buvo pristatyta 1998 m. Panevėžyje vykusioje konferencijoje (konferencijos pranešimai paskelbti [1]), apie ją rašyta žurnale „Tarp knygų“ [5]. Šiuo metu J. Miltinio asmeninė biblioteka mokslo ir plačiajai visuomenei jau prieinama ir spausdinto katalogo pavidalu.

Katalogą parengė ir 2008–2009 m. išleido Panevėžio apskrities G. Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka [3].

Vieno ir visuotinai priimtino sistemimo ir grupavimo būdo, skirto knygų nuosavybės įrašams klasifikuoti, nepavyko rasti, nors apie knygų nuosavybės ženklus profesinėje literatūroje nemažai kalbėta ir rašyta. J. Miltinio asmeninės bibliotekos knygų įrašai bus grupuojami pagal Veronikos Gerliakienės pateiktą klasifikaciją [4], kuri remiasi Torunės universiteto profesorius Włodzimiero Appellio pateikta įrašų grupavimo ir klasifikavimo sistema. Ši sistema skirta mažųjų literatūros formų – trumpųjų bažnyčios įrašų – klasifikacijai, bet, kaip matysime, J. Miltinio asmeninės bibliotekos knygų įrašams klasifikuoti taip pat gali būti taikoma – ji aiški, detali ir išsami.

AIŠKINAMIEJI ĮRAŠAI

Aiškinamaisiais laikytini tie įrašai, kurie, anot V. Gerliakienės, padeda „išsengti klaidingos interpretacijos, paaiškina šalia esantį vaizdinį, suteikia apie jį informacijos“ [4, 100]. Tokio pobūdžio įrašų J. Miltinio asmeninės bibliotekos knygose pavyko užtikti tik dviejuose leidiniuose. Vieną jų (Thompson, Philip. *The grotesque*. London, 1976) įrašė Elena Gaputytė, o tarp įrašytų tekstų nupiešė voverytę. Po piešiniu esantis tekstas skelbia: HYDE PARKO VOVERYTĖ. Įrašas didžiosiomis raidėmis. Kiti trumpieji *The critical idiom* serijos knygų įrašai liudija, kad dailininkės Elenos Gaputytės (1927–1991) rūpesčiu serija ir buvo surinkta.

Prie šios grupės įrašų priskirtinas ir diplomato, Nepriklausomos Lietuvos užsienio reikalų ministro Juozo Urbšio (1896–1991) įrašas kataloge *La comedie Française, 1680–1962* (Paris, 1962). Prie glausto dedikacinio teksto *Juozui Miltinui kuo širdingiausiai J. Urbšys Kaunas, 1976 rugsėjo 1 d.* įklijuota įrašo autoriaus J. Urbšio figūriškai apkarpyta nuotrauka, kuri veidu pasukta į tekstą. Priklijuota fotografija neleidžia suabejoti, kad knygoje įsiamžino ne koks kitas asmuo, o žinomas diplomatas.

DONACINIAI ĮRAŠAI

Šiai įrašų grupei priskiriami tie režisieriaus asmeninės bibliotekos įrašai, kurie suvokiami kaip žmogaus poelgis, garantuojantis atminimo išsaugojimą. Prie daugiakalbės J. Miltinio bibliotekos sukaupimo daug prisidėjo užsienio lietuviai ar kiti J. Miltinio bičiuliai, kurie gyveno Vokietijoje, JAV, Prancūzijoje, Italijoje, Ispanijoje ir kt. Jie ir lėmė tokio pobūdžio įrašų atsiradimą. Jų noras vieną ar kitą leidinį nupirkti, atsiųsti ir padovanoti, nors ir su labai aiškiai aprašytais ir išsakytais paties režisieriaus prašymais (nurodomas knygos autorius, pavadinimas), palydėdavo knygose paliktas įrašas. Šios dovanos kartu su įrašais gali būti įvardijamos kaip vienkartinės donacijos. Knygose yra lakoniškų priminamųjų įrašų: *Collegai Juozui Miltinui Dargis. Sept. – 1978* Ortegų y Gaseto knygoje *Ideas y creencias: y otros ensayos de filosofia* (Madrid, 1977). Įrašas kartojasi daugiau kaip dešimtyje J. Miltinui dovanotų knygų. Keliuose įra-

šuose siuntėjas A. Dargis primena bendrą etnografinę priklausomybę: *Mielam Žemaičiui Juozui Miltiniui, – Žemaitis Alfonsas Dargis – June 1. 1978.*

Donatorius Gintautas Vėžys knygas pažymėdavo taip pat trumpais įrašais. Vienoje tokių knygų – Wickhamo Glynnė'o *Drama in a world of science, and three other lectures* (Toronto, 1962) – gausu režisieriaus pabraukimų ir marginalinių pastabų, pažymėtų šiam dovanotojui būdingu donaciniu ženklu: *Mielam Miltiniui Gintautas Čikaga 5.XII.73.* Kartais lakoniškas įrašas kiek papildomas: *Mielam Miltiniui su geriausiais linkėjimais Gintautas.* Arti dvidešimties serijos *The critical idioms* knygų apie svarbiausias literatūros mokslo problemas atsiuntęs Algimantas (donatoriaus pavardė neišaiškinta) įrašė dar trumpiau: *Mielam Juozui. Algimantas* arba *Mielam J. Miltiniui Algimantas. Torontas.* Ištikimai režisieriaus biblioteką papildydavęs Jonas Masiulis paliko tokius įrašų tekstus: *Mielam Juozui Miltiniui nuo Jono.*

PROGINIAI ĮRAŠAI

J. Miltinio bibliotekos knygoose pasitaiko įrašų, padarytų įvairiomis progomis arba jas prisimenant: premjeros, susitikimo, apsilankymo, apdovanojimo ir kitomis. Tokie įrašai įamžina progą, fiksuoja istorinį faktą ar įvykį. Kadangi paties J. Miltinio gyvenimas buvo siejamas su vieninteliu tikslu – teatru, tai neabejotinai daugelyje proginų įrašų atsispindi su teatro gyvenimu susiję įvykiai. Jau 1937 m. Arnoldo Benetto knygoje *How to make the best life* (Leipzig,

1923) Ona Pakštienė įrašė: *Naujam Teatrui <...> 1937 m. lap. 15.* Tiesa, savojo teatro J. Miltinis tada dar neturėjo, bet teatro idėja, principai jau buvo susiformavę, atsivežti iš Paryžiaus ir plačiai paskleisti. Naujo teatro svajonė išsipildė vėliau.

Alfredo Gottholdo Meyerio monografiijoje *Donatello* (Bielefeld, 1926) paliktas aktorius Broniaus Babkausko (1921–1975) įrašas ne tik įamžina progą, bet ir rodo pabrėžtiną pagarbą: *Brangiam mokytojui drg. J. Miltiniui Panevėžio Dramos Teatro X-mečio proga <...> 1951.III.15 d.* Teatras Panevėžyje oficialiai žiūrovams duris atvėrė 1940-aisiais, tačiau taip jau priimta, kad teatro veiklos istorija skaičiuojama nuo pirmojo spektaklio premjeros. Panevėžio dramos teatre ji įvyko 1941 m. kovo 15 d. N. Pogodino „Sidabrinio slėnio“ pastatymu.

Jausmingas ir taip pat su teatrinio gyvenimo įvykiu sietinas Antano Venclovos romane *Gimimo diena* paliktas įrašas: *Dideliam menininkui brangiam draugui J. Miltiniui „Gimimo dienos“ premjeros Panevėžio teatre proga Su meile. <...> 1965.04.25. Panevėžys.* Tatjana Rostovaitė autorinėje knygoje *Scenoje – lietuvių dramaturgija: teatro kritikos etiudai* (Vilnius, 1977) antraštiniame lape palinkėjimą išsakė šiais žodžiais: *Vyriausiam Melpomenės žyniui – Juozui Miltiniui, su nuoširdžiausiais linkėjimais jubiliejinį rudėnį. <...> Panevėžys, 1977, spalio.* Nesunku nuspėti, kad šis poetės įrašas skirtas J. Miltinio gimimo 70-mečiui paminėti.

Prie šios grupės įrašų skirtinos humoro, švelnaus sarkazmo ir patoso nestokojančios Algimanto Patalausko mintys, paliktos

knygoje J. Marouzeau. *Précis de stylistique française*. (Paris, 1959): *Juozapui, Žozefui, bespalvabarzdžiui liūtui zoologijos sode, kaip tyčia tą dieną, kai Visažinantis, Visagalin-tis bei Aukščiausiasis įteikė penkiasdešimt penktąją notą pareikšdamas ypatingai siųstą įspėjimą ir kažkodėl primindamas medienos džiovinimo technologiją. Mūsų didžioji dau-guma, čia dalyvavusių per klaidą, pasipikti-nome tokiu išžulumu; netgi aš <...> Panevė-žys, 1962.IX.3.*

Kiti šios rūšies įrašai, išlikę režisieriaus asmeninės bibliotekos knygoje, prime-na apie iškilią asmeninę datą ar progą, todėl įrašyti aukštesnio poligrafinio api-pavidalinimo ir brangesnės knygoje. Tai dažniausiai dailininkų reprodukcijų albu-mai ar kitokio pobūdžio meniškai išleisti leidiniai. Iš tokių minėtinas albumas apie japonų dailininką *Hokusai: der vom Ma-len Besessene* (Prag, 1956), kuriame įrašyta: *Gerbiamam Juozui 50 metų sukakties pro-ga*. Nors šis teatro dailininko Alberto Ste-pankos įrašas trumpas ir lakoniškas, tačiau knygos įrišas išskirtinis. Ukrainos naciona-linio M. Zankoveckajos teatro kolektyvas, sveikindamas J. Miltinį TSRS liaudies ar-tisto vardo suteikimo proga, dvikalbiame, gausiai iliustruotame leidinyje *Шовкова косиця = Шелковый цветок* (Ужгород, 1973) įrašė: *Иозаса Ионовича Мельтиниса с присвоением звания Народного артиста СССР поздравляет коллектив театра им. М. Заньковецкой* (Juozą Miltinį, Jono, TSRS liaudies artisto vardo suteikimo pro-ga sveikina M. Zankoveckajos teatro ko-lektyvas). Kitoje knygoje skaitome lietuvių

literatūros tyrinėtojo ir publicisto Algirdo Titaus Antanaičio įrašą Sigmundo Freud-o knygoje *Moses and monotheism* (New York, 1962): *Mielam Režisieriui Juozui Miltiniui 1989 m. lapkričio susitikimui Panevėžy prisi-minti – Chicago, 1990 kovas*. Įrašas liudija, kad knyga bibliotekos savininką pasiekė vė-liau, nei įvyko jų susitikimas.

MEMORIALINIAI ĮRAŠAI

Memorialiniams įrašams priskirtinų J. Miltinio bibliotekoje tik vienas. Jis skirtas iškiliam poetui ir visuomenės veikėjui, pa-čiame jėgų žydėjime šį pasaulį apleidusiam Petrui Karužai (1906–1933). Jo pomirtinį leidinį *Giesmės apie daiktus ir žmones* (Kau-nas, 1933) J. Miltiniui persiuntė Andrius Karuža su trumpu ir lakonišku atminimo ženklų: *Juozai persiunčiu a.a. Petro paskuti-nį atsisveikinimą*.

ĮSPĖJAMIEJI ĮRAŠAI

Įspėjamasis įrašas režisieriaus bibliotekoje taip pat vienintelis, tačiau kupinas intrigos. Dabar tik lieka spėlioti, kokių aplinkybių skatinamas žinomas režisierius Balys Luko-šius Arthuro Drewso knygoje *Psychologie des Unbewussten* (Berlin, 1924) įrašė: *Pavogiau ir dovanoju Kaunas 1932.III.10*. Įdomus sutapimas: tais pačiais metais J. Miltinis išvyko į Paryžių. Jeigu ne šis įspėjamasis įra-šas, kažin ar knyga būtų sugrįžusi tikrajam savininkui su palydimuoju kito nemažiau žinomo mokslo pasaulyje žmogaus įrašu: *Gražinu po dvidešimties metų atsišauku-siam savininkui Juozui Miltiniui Vilnius 1952.XII.12*. Įrašė žinomas vertėjas Do-

minykas Urbas (1908–1996). Tai vienas labiausiai intriguojančių įrašų režisieriaus J. Miltinio bibliotekoje.

SENTENCINIAI ĮRAŠAI

Sentencinio pobūdžio įrašų grupei priskiriami trumpi, glausti, įsitikinimą ženklinantys įrašai. Štai vertėjas Antanas Dambrauskas (1911–1995) knygoje, kurią pats ir išvertė (Sofoklis. *Tragedijos*. Vilnius, 1974), prieš autografa įrašė: *Ne neapkęsti, o mylėti aš gimiau. Soph. Antigone 153 eil.* Ši trumpa kūrinio ištraukos eilutė išreiškia apibendrintą mintį, kad meilė – tai vertybė, kuri įkvepia žmogų, skatina kurti ir keistis. Šią sentenciją galima sieti ir su paties J. Miltinio gyvenimo tikslu, įprasminusiu jo pasirinkimą ir begalinį atsidavimą teatrui.

Kitas leidinys (Tagore, Rabindranath. *Sadhana: the realisation of life*. Leipzig, 1921) dėmesį patraukia antraštinio lapo kitoje pusėje esamu įrašu: *We never can have a true view of man unless have a love for him (Mikolais) to Lady Low Dresden the 11 February 1923* (Mes niekada nesuprasiame žmogaus, kol jo nepamilsime). Tai ne tik sentencija, dedikuota konkrečiam asmeniui, bet ir apibendrinimas, atskleidžiantis R. Tagorės mintis, išdėstytas šiame kūrinyje, jo gyvenimo ir būties filosofiją.

Tamaros Zalītės knygoje *Amberland: selection from Latvian poetry and prose* (Rīgā, 1967) kaip tvirtas įsitikinimas įrašyta tokia sentencija: *All the world's a stage and men and women merely players <...>* (Visas pasaulis – scena, ir vyrai, ir moterys – tikrai artistai). Sentencijos mintis nusako žmo-

gaus santykį su likimu: žmogus turi paklusti jam skirtam likimo vaidmeniui gyvenimo tėkmėje, bet sentencijos aliuzija su scena ir žmogaus tapatinimas su atlikėju neatsitiktinis, nes įrašas skiriamas teatro žmogui. Prie tokių priskirtinas ir Keti Dolidžės įrašas lyrikos, epo ir baladžių rinktinėje *100 American poems* (New York, 1962): *Life is the past that we remember. Life is the present that we feel, That always be life! <...> Tbilisi 1975. II.24.* (Gyvenimas – praeitis, kurią mes prisimename. Gyvenimas – dabartis, kurią mes jaučiame. Tebūnie gyvenimas!).

AUTOGRAFINIAI ĮRAŠAI

Autografiniai įrašai – tai tekstai pačių autorių ranka įrašyti jų kūriniuose (šiuo atveju – knygoje). Autografuotų leidinių J. Miltinio bibliotekoje tikrai daug: režisieriaus bičiulių, draugų, pažįstamų ir gerbėjų būrys buvo itin gausus. Neabejotinai kiekvienas toks įrašas savaip įdomus ir unikalus, tačiau paminėsime tuos, kurių autoriai glaudžiau susiję su J. Miltinio aplinka ir jo asmenybe. Albino Liaugmino eseistikos knygos *L'enseignement de la morale* (Neuchâtel, 1938) priešlapyje įrašyta: *Vargo dienelem Paryžiuj prisiminti geram savo prieteliui ir draugui Juozui Miltiniui <...> Kaunas 1939.X.22.*

Paryžiaus laikų dvasia dvelkia ir knygos – Barrault, Jean Louis. *Souvenirs pour demain*. Paris, 1972 – autoriaus įrašas: *Pour mon cher Miltinis en souvenir de notre jeunesse et de notre affection* (Mano brangiam Miltiniui, mūsų jaunystei ir mūsų ryšiui prisiminti). Tai mokslo dienų Ateljė (Ate-

lier) teatro draugo palinkėjimas, atsiųstas iš Paryžiaus kartu su kūrinium. Gyvenimas Paryžiuje J. Miltinį įsuko ne tik į šio miesto įvykių sūkūrį, apžavėjo laisvės dvasia, bet ir suvedė su kitais tuo metu šiame mieste studijavusiais lietuviais. Vienas jų, Viktoras Petravičius, nutapęs J. Miltinio portretą, o vėliau padovanojęs ir graviūrų rinkinį *Viktoras Petravičius: gravures sur bois: conte populaire lituanien* (Kaunas, 1940) taip pažymėjo: *Mielam Juozui Miltiniui / Viktoras Petravičius. 26.IV.40 Kaunas*. Žymus lietuvių semiotikas, mitologijos tyrinėtojas Algirdas Julius Greimas (1917–1992) savo dovanojamą knygą *Du sens: essais sémiotiques* (Paris, 1970) dedikavo taip: *Juozui Miltiniui – bendrakeleiviui – prasmės ir reikšmių ieškotojui. <...> 21.10.71. Vilniuje*.

Išsiskiriantis iš daugelio kitų eseisto ir knygos apie J. Miltinį autoriaus Tomo Sakalausko įrašas knygoje *Monologai* (Vilnius, 1981): *Gerbiamam Juozui Miltiniui, mūsų kultūros ir dvasinio gyvenimo viršukalniui, kuris įsileido į savo aukštas sferas. Buvo laimė Jus girdėti ir bendrauti su Jumis. Tai pats gražiausias laikas, kurio niekad neužmiršiu. Dėkoju ir lenkiu galvą <...> Vilnius, 1981.XI. 17*. Šis autografas – ilgų režisieriaus ir rašytojo pokalbių, subuvimų liudininkas, o kartu ir ženklas, mums paliudijantis rezultatą.

J. Miltinio namų dvasios ir susitikimų su juo, nors ne tokių dažnų, įkvėptas rašytojo, kino istoriko ir kritiko Laimono Tapino įrašas paskutinėje iš daugelio dovanotų knygų *Medyje angelas verkia: aktorius Broniaus Babkauskio gyvenimo ir kūrybos kronika* (Vil-

nus, 1991) antraštinį lapą paženklino taip: *Gerbiamam Juozui Miltiniui – avec le vrai respect et les meilleurs vœux! 1991.03.15*. Savaip simboliška, kad apie talentingą tragiško likimo aktorių parašyta knyga – viena iš paskutinių dovanotų knygų režisieriaus asmeninėje bibliotekoje.

Rašytojas Juozas Grušas (1901–1986) ir režisierius Juozas Miltinis – kūrybinės draugystės siejamos asmenybės, daug lėmusios viena kitos kūrybinį gyvenimą. Todėl apsakymų knygoje *Laimingas – tai aš* (Vilnius, 1973) J. Grušas savo požiūrį į J. Miltinį ir jo charakterį atskleidė taip: *Juozui Miltiniui – susidedančiam iš dievo ir žvėries, tokio balasto kaip žmogus – jame nėra. <...> 1979.IV.9*. Nei iki šio įrašo, nei po to niekas nėra taikliau apibūrinęs režisieriaus charakterio, nusakęs jo būdo. J. Grušas – lietuvių dramaturgas, kurio net keturis kūrinius žiūrovai galėjo išvysti Panevėžio dramos teatro scenoje.

Kaip atskira įrašų grupė galėtų būti aptariamai ir knygoje įrašyti išlikę įvairių asmenų laišškai J. Miltiniui, bet tai jau būtų kito rašinio tema. Jų turinys glaudžiai susijęs su bibliotekos savininko prašymais surasti vieną ar kitą jam reikalingą leidinį. Aptartieji režisieriaus J. Miltinio asmeninės bibliotekos knygų įrašai teikia informacijos apie knygos įsigijimą ir jos kelionę iki J. Miltinio asmeninės bibliotekos, pagal rašymo stilių ir manierą apibūdina ne tik įrašo autorių, bet ir parodo santykį tarp įrašo autoriaus ir paties J. Miltinio, atskleidžia jo charakterio ypatybes. Kiekvienas įrašas suteikia leidiniui išskirtinumo ir tampa rašytinės kultūros dalimi.

NUORODOS

1. *Asmeninė biblioteka – tautos istorinės atminties dalis: konferencija*’98. Panevėžys, 1998. 66 p.

2. BLĖDIENĖ, Nijolė. Režisieriaus Juozo Miltinio biblioteka. Iš *Asmeninė biblioteka – tautos istorinės atminties dalis: konferencija*’98. Panevėžys, 1998, p. 42–46.

3. *Juozo Miltinio asmeninė biblioteka: katalogas*. Panevėžys, 2008–2009. 2 d.

4. GERLIAKIENĖ, Veronika. Trumpieji Vilniaus bažnyčių įrašai: klasifikacijos ir apibrėžties problemos. *Literatūra*, 2004, t. 46(3), p. 99–106.

5. MIKELINSKAITĖ, Angelė. Juozo Miltinio asmeninė biblioteka. *Tarp knygų*, 2000, nr. 1, p. 20–21.

Įteikta 2011 m. liepos mėn.